

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ İLE ALMANYA ARASINDA ASKERİ ALANDAKİ İŞBİRLİĞİ SÜRECİNİN I. DÜNYA SAVAŞI'NDA MÜTTEFİKLİĞE GİDİŞİ VE BU MÜTTEFİKLİĞİN ÇANAKKALE CEPHESİNDEKİ ROLÜ

Yüksel KAŞTAN*

Öz

Osmanlı Devleti, uluslaşma süreci içerisinde bir taraftan kendi içerisinde reformlara giderken diğer taraftan toprak kaybetmemeye çalışır. Kanunu Esasi'nin 1876 yılında ilan edilmesi sonrasında başlayan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında önemli ölçüde topraklarını kaybetmesi, devletin de Tanzimat sonrasında başlayan dış borç alımını bir türlü kapatamaması sonrası 1881 yılında Duyun-u Umumi İdaresi'nin kurulması, Osmanlı Devleti'nin kendini oldukça yalnız hissetmesine neden olur. İşte bu süreçte 1871 yılında Siyasi Birliği'ni kuran Almanya İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasında ticari, ekonomik, askeri ve siyasi alanda yakınlaşma ve işbirliği başlar. Özellikle Alman İmparatoru II. Wilhelm ile Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid arasında büyük bir yakınlaşma olur. İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya'nın Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmaları, doğal olarak Osmanlı Devleti'ni Almanya ile daha yakın ilişkilere vesile kılar. İttihat ve Terakki Hükümetleri dönemlerinde de bu yakınlaşma artarak devam eder ve her iki devlet I. Dünya Savaşı'nda müttefik olur.

Balkan Savaşları'nda topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti, Avrupa'da başlayan siyasi kutuplaşma ve giderek artan çatışma ve yaklaşan I. Dünya Savaşı öncesinde daha fazla toprak kaybetmemek amacıyla ordusunu yeniden düzenleme kararı alır. Osmanlı Devleti bu amaçla 1913 yılında Almanya ile bir anlaşma yaparak bir Askeri Heyet ister. Bu Askeri Heyet I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'ne gelerek orduda yeni bir düzenleme yaparak orduyu savaşa çıkabilecek bir savaşa hazırlar. Bu çerçevede Osmanlı Devleti içerisinde Alman İmparatorluğu ve Alman subaylarının nüfuzu giderek artar. I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılan müttefiklik anlaşması gereği Almanya Osmanlı Devleti'ne subay, asker, askeri mühimmat ve ekonomik yardım yapar.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti ile Almanya İmparatorluğu arasındaki I. Dünya Savaşı öncesi başlayan askeri alandaki ilişkiler, Alman müttefikliğinin

* Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Antalya/Türkiye. kastanyuksel@hotmail.com

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ndeki rolü araştırılarak bu müttefikliğin savaşın seyrine olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Almanya İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Rol, Etki

TRANSFORMATION OF MILITARY COOPERATION PROCESS DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA BETWEEN THE OTTOMAN STATE AND GERMANY TO THE ALLIANCE IN THE FIRST WORLD WAR AND THE ROLE OF THIS ALLIANCE IN ÇANAKKALE BATTLEFRONT

Abstract

While the Ottoman State on the one hand tried to establish reforms within the nation building process, on the other hand she tried not to lose land. After the Ottoman-Russian War in 1877-1878 which was fought after the announcement of the Ottoman Basic Law in 1876, the Ottoman State lose an important amount of land. And the state felt herself alone by the establishment of The Ottoman Public Debt Administration in 1881 due to the unpayable debts borrowed after the Tanzimat Era. During this process a cooperation relationship began with Germany in trade, economy, military and political areas in 1871. Especially, a close relationship occurred between the German Emperor Wilhelm II and Ottoman Sultan Abdulhamid II. Since England, France and Tsarist Russia left the Ottoman State alone during the Balkan Wars, naturally the Ottoman State developed closer relations with Germany. In the government of Ittihat and Terakki the intimacy between two states gradually increased and both states became allies in the First World War.

The Ottoman State that lost her lands during the Balkan Wars decided to re-organise the army before the approaching world war as a result of political polarization and conflict began in Europe. For this purpose, the Ottoman State signed an agreement with Germany in 1913 and demanded a military mission. The military mission had arrived in the Ottoman State before the war and re-organised the army for the forthcoming Great War. Within this scope, the effect of German Empire and German officers gradually increased in the Ottoman State. According to the alliance between the Ottoman State and Germany, Germany provided officers, soldiers, ammunition and economic aid.

In this study, the relationship that started between the Ottoman State and Germany before the World War I and the role of German alliance in Çanakkale battlefront during the World War I were investigated and the effects of alliance to the course of the war were tried to be revealed.

Keywords

The Ottoman State, The German Empire, the World War I, Çanakkale Battlefront, Role, Impact

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1774 yılında Rusya ile yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile dünyadaki birinci sıradaki yerini kaybederken aynı zamanda Rusya başta olmak üzere Batılı devletlerin içişlerine karışma süreci başlamıştır. Osmanlı Devleti bu süreçte Çarlık Rusya, Fransa ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile savaşlar yaşar.

Bu devletlere İngiltere İmparatorluğu'nun da dâhil olması ile Osmanlı Devleti'nin toprakları aralarında farklı paylaşım projelerine vesile olur. Sanayileşme süreci sonrasında sanayileşen devletler Osmanlı Devleti'ni hammadde ve pazar bakımından önemli bir hedef olarak görürler. Siyasi birliğini geç tamamlayan İtalya ve Almanya hızla sanayileşme ve silahlanma sürecine girerler. Bu durum diğer sanayileşen ülkeler ile aralarında siyasi bir kutuplaşma ve her alanda amansız bir mücadele başlatır. Bu süreçte Almanya İmparatorluğu Çarlık Rusya, Fransa ve İngiltere'ye karşı Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyası, zengin yer altı zenginlikleri ile bir pazar olma niteliğinin korunması siyasetini geliştirir.¹ Bunun için öncelikle Osmanlı Devleti ile ekonomik ve askeri işbirliği imkânları arar. Daha önceden başlayan ticari ilişkiler, Prusyalı subayların Osmanlı'da görev yapmalarına bir altyapı oluşturur.² Alman silâh endüstrisinin kendilerine pazar bulabilmele-ri amacıyla ordunun yenilenmesi için Osmanlı Devleti'ne Alman subaylarının gönderilmesi gerekiyordu. Bu bir dünya siyaseti ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ile yakından ilişkilidir. Kısacası Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya, Almanya'nın da Osmanlı Devleti'ne ihtiyacı vardır.

II. Abdülhamid Devrinde ordunun yenilenmesinde Alman subaylarından yararlanma kararı alınır.³ Bu amaçla ülkeye davet edilen Albay Kaehler, Piyade Yüzbaşı Kamphövener, Topçu Yüzbaşı von Hobe ve Dragon alayından Yüzbaşı Ristow'dan oluşan heyet 11 Nisan 1882'de Osmanlı hizmetine girerler, ama kendilerinden beklenen fayda sağlanamaz.⁴ Kaehler'in 1885 yılında ölümü nedeniyle heyetin başına olağanüstü yetkilerle Colmar von der Goltz getirilir. Esasen Almanya'da Binbaşı rütbesindeyken 1883 tarihinde Kayzer I. Wilhelm'in emriyle Osmanlı ordusu hizmetine Tuğgene-

¹ G. v. Schulze-Gaevernitz, *Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts*, Leipzig, 1906, s. 287; Lothar Rathmann, *Berlin- Bağdat, Die imperialistische Nahostpolitik des kaiserlichen Deutschlands*, Berlin, 1962, s. 17-18, Çev. Ragıp Zarakolu, *Berlin- Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, İstanbul, 1982.

² Hajo Holbörn, *Deutschland und die Türkei 1878-1890*, Berlin, 1926, s. 9-10; Otto Hoetzsch, *Rußland in Asien, Geschichte einer Expansion*, Stuttgart, 1966, s. 27.

³ İber Ortaylı *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 1981, s. 60, 75.

⁴ Jehuda L. Wallach, *Anatomia einer Militäerhilfe, Der preussische- deutschen Militäermissionen in der Türkei 1835-1919*, Düsseldorf, 1976, s. 30-33 Çev. Em. Tuğ. General Fahri Çeliker, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya- Alman Heyetleri 1835-1919*, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bşk. Yayınları, Ankara, 1985.

ral rütbesi ile girer. 1883 yılında Pangaltı'daki Harbiye Mektebi'nde göreve başlayan Goltz, ilk iş olarak bu okulların yeniden teşkilâtlandırılmasını ve eğitim sisteminin modernize edilmesini ele alır. Onun görevi genç subayların eğitimidir.⁵ Goltz, bir yandan Osmanlı ordusu hesabına çalışırken, diğer taraftan memleketinin silâh sanayisine hizmet etme yollarını arar.⁶ Goltz'un Genelkurmay tarafından desteklenen askerî heyeti, 1880'lerin sonuna doğru Osmanlı Devleti'ne Krupp firmasının toplarını kabul ettirir. Alman silâh sanayisinin Osmanlı Devleti'ndeki tekel konumu Goltz tarafından oluşturulur.⁷ Osmanlı Devleti görüldüğü üzere ordusunu hem askeri hem de silah ve mühimmat bakımından yenileyebilmek için Alman subayları ve Alman askeri sanayisine yönelir.

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Ordusu'nun silahlanmasında Alman silah sanayisi ve top konusunda Krupp şirketi önemli bir tekel oluşturur.⁸ Krupp şirketinin bu tartışmasız üstünlüğünün sağlanmasında Osmanlı Devleti'ndeki Alman heyetinin lideri Goltz Paşa ve büyükelçi Radowitz'in büyük etkileri vardır.⁹ Yüzyılın sonlarından itibaren onların bu rolünü 1897'de İstanbul'a atanan Alman Büyükelçisi Marschall von Bieberstein (1897-1912) ve askeri ataşe Yüzbaşı Morgen devralırlar.¹⁰ Osmanlı Devleti'nde görev yapan subayların bir misyonu da Osmanlı Devleti'ni silah ve mühimmat açısından Almanya'ya yönlendirmek olur.

II. Meşrutiyet öncesi 1907 yılında Osmanlı ordusu yedekleriyle birlikte silahlanır. 1'den 5'e kadar olan ordular Anadolu ve Avrupa'da mevzilenir ve bu orduların silahları 7.65 kalibrelik Mauser model tüfeklerle, Bağdat'ta olan 6. Ordu ve Yemen'de mevzilenen 7. Ordu ve Hicaz'da bulunan iki tümen de 9,5 mm'lik tüfeklerle donatılırlar. Yine bu dönemde Mauser-Loewe ortaklığı, Osmanlı Devleti'nden 670 000 adet tüfek siparişi alır.¹¹ 16 Mayıs 1908 tarihli Techizat-ı Askeriye nazırının Tophane-i Amire ve Ser-

⁵ BOA, Y.PRK.ASK., 12/51.

⁶ Armin Kössler, "Die Besuche Kaiser Wilhelms II. in Konstantinopel (1889, 1898, 1917)", *Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland Istanbul: Das Kaiserliche Palais in Istanbul und die deutsch-türkischen Beziehungen*, Istanbul, 1989, s. 254; Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında", *I.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, F. 31, İstanbul, 1979, s. 481.

⁷ Colmar Freiherr von der Goltz, "Die neue deutsche Militaermission in der Türkei", *Morgenblatt*, Neue Freie Presse, Nr. 17683, 15 November 1913, Berlin, 1913; Bernhard Schwertfeger, *Die Diplomatischen Akten des Auswaertigen Amtes, weltpolitische Komplikationen 1908-1914*, 5. Teil, Berlin, 1926, s. 1930.

⁷ Pertev Demirhan, *Generalfeldmarschall Colmar Freiherr von der Goltz, Das Lebensbild eines grossen Soldaten*, Göttingen, 1960, s. 16; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, TTK Yayınları, Ankara, 1962, s. 174, 365-369.

⁸ Armin Kössler, *Aktionsfeld Osmanisches Reich, Die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871-1908*, New York, s.21, 248.

⁹ Zekeriyâ Türkmen, "XX.Yüzyıldaki Silahlanma Yarışında Osmanlı Devleti", *Pax Ottomana, Studies in Memoriam Prof.Dr. Nejat Göyünç*, Haarlem-Ankara, 2001, s.354.

¹⁰ Colmar von der Goltz, *Denkwürdigkeiten, Friedrich von der Goltz und Wolfgang Foerster*, 2.Presse, Berlin, 1932, s.124.

¹¹ Davison, Roderic, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, 1990, U.S.A., s.218.

askeri'ye bir yazı iletir. Buna göre Krupp firmasının İstanbul temsilcisi Huber, Kurpp Fabrikası'na sipariş verilen 91 batarya seri atışlı toplardan 15 ve 21 cm'lik toplara ilişkin mühimmatın 2321 sandık içinde Deutsche levante Linie şirketi'nin Hamburg'tan hareket eden vapuruna yüklenerek İstanbul'a sevk olunduğu bilgisini verir ve mühimmat listesini de sunar.¹² II. Meşrutiyet öncesinde Osmanlı Devleti hem Balkanlarda ortaya çıkacak savaş hem de yaklaşmakta olan I. Dünya Savaşı için orduda büyük bir yenileşmeye yapar.

A. OSMANLI DEVLETİ'NE GELEN ALMAN ASKERİ HEYETİ VE MİSYONU

II. Meşrutiyet, özellikle de İttihat ve Terakki Hükümetleri dönemlerinde Osmanlı Ordusu'nun yenileşme çalışmalarında Alman subaylarından yararlanılmaya çalışılır. Osmanlı Devleti 1910 yılında Alman donanmasından Barbaros ve Turgut Reis isimleri verdiği iki zırhlı satın alır. 1911'de Almanya'dan Osmanlı ordusunu yeniden düzenlemek için Binbaşı Baron Colmar von der Goltz başkanlığında bir heyet yeniden gelir.¹³ Osmanlı Devleti'nde Paşa adıyla anılan Goltz 1885-1895 ve 1909-1913 yılları arasında İstanbul'da görev yapar. Paşa Harp Okulu'ndaki görevine ilaveten orduda idarecilik vazifesiyle önemli düzenlemeler gerçekleştirir. Bu süreçte birçok Türk subayı eğitim almak amacıyla Almanya'ya gönderilir.¹⁴ 1880'lerden itibaren Osmanlı Ordusu'nda görev alan Alman askeri heyetlerinin yenileşme çalışmaları sonunda, teknolojik gelişme, yapılanma, modern askerlik eğitimi adına beklenen gelişme olmaz.

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet öncesi başlayan cemiyetlerin daha sonra fırkalara dönüşmesi ile siyasi kutuplaşmalar meydana gelir. Osmanlı ordusunun subayları da bu kutuplaşmada farklı fırkalar içerisinde yer aldığından ordu ile siyaset beraber yürütülmeye başlar ve bunun faturası I. Balkan Savaşı'nda çok ağır ödenir. İşte bu nedenle ordunun yeniden yapılanma ihtiyacı ortaya çıkar. Cemal Paşa anılarında Mahmut Şevket Paşa'nın Türk ordusunun yaklaşık yirmi yıldan beri Alman subayları tarafından eğitildiği ve Alman silahlarıyla donatıldığına değinir. Ayrıca Türk ordusunun Alman metotlarından ayrılamayacağını, bu nedenle kapsamlı bir Alman askeri heyetinin ülkeye getirilmesi ve hatta gerekirse bir Türk kolordusunun komutasını bir Alman generaline teslim edilmesini söyler. Bu kolor-

¹² BOA, Y. PRK, ASK, 256/83.

¹³ Tim Epkenhans, *Geld darf keine Rolle Spielen*, II. Teil, das Dokument, In: Archivum Ottomanicum, Wiesbaden, 19 (2001), s. 121-123.

¹⁴ Oliver Janz, *Der Grosse Krieg*, Campuz Verlag, Frankfurt, 2013, s.117-118.

dunun bütün birliklerinin başına da birer Alman subayı getirilerek örnek bir kolordu kurulmasına karar verdiğini, ayrıca bu uygulamadan sonuç alınrsa bu uygulamanın genişletileceğini aktarır.¹⁵

Bu amaçla Almanya'dan Osmanlı Ordusunu yenileme üzere bir askeri heyet talep edilir. Ülkeye gelecek bu son heyetin askeri görevi yanında bir de Türk ordusunu politikadan uzaklaştırma görevi vardır, zira Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Savaşı yenilgisinin bir nedeni de subayların siyasetle uğraşması olduğu belirtilir. Osmanlı Devleti'nin daveti üzerine Osmanlı Ordusunu reform etmek üzere Kassel'deki 22. Tümen Komutanı Liman von Sanders seçilir. Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 17 Ekim 1913 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre; General Liman von Sanders 5 yıl süreyle, Alman askeri heyet başkanı olarak ve Korgeneral rütbesiyle I. Kolordu Komutanlığı ve Askeri Şura Üyeliği görevine atanacaktır. Sanders Paşa, Osmanlı ordusundaki bütün yabancı askerlerin doğrudan doğruya amiri olacak ve 5 sene müddetle orduya gerekli olan tüm yabancı subayların celb, tayin ve azaltmak yetkisi yalnızca kendisine ait olacaktır. General Sanders'in makamı, protokolde Harbiye Nazırı'ndan sonra gelecektir.¹⁶ Ancak Erkân-ı Harbiye-î Umumiye Reisi General Sanders'ten kıdemli ise, o doğrudan doğruya bu reisten sonra gelecektir. General Sanders, Harbiye Nazırını haberdar etme koşuluyla tüm askeri kıtaları, istihkâmları, demiryollarını ve ulaşım araçlarını teftiş edebilecektir. Sanders, Kolordu Komutanlığının tüm yetkilerine haiz olacak, Alman ordusu, Avrupa'da bir savaşa katılırsa Almanya Sanders ile yanındaki tüm subaylarının mukavelelerini fesih edebilecektir. Ülkede bulunan atış okulları, talimgâhlar ve gösteri birliklerinin de içinde yer aldığı bütün askeri eğitim ve öğretim kurumları O'nun emrinde olacaktır. Türk subaylarının ve generallerin rütbe yükseltilmesinde, değiştirilme ve işten çıkarılmalarında O'da oy kullanacaktır. Sanders kolordu komutanlarının ceza yetkisine sahip olacaktır. Ülkede subay ve kurmay subaylarının eğitimi, kurmay gezilerinin yapılması gibi amaçlar için Sanders'in emrine senede yaklaşık bir milyon marklık bir ödenek verilecektir. Ülkede Alman askeri sisteminin yayılması bu şekilde sağlanacaktır.¹⁷ Buna göre Osmanlı Ordusu neredeyse komuta ve işleyiş bakımından Almanya kontrolüne girecektir.

Ülkeye davet edilen Alman askeri heyeti başkanı Otto Liman von Sanders 10 subayla 14 Aralık 1913'te İstanbul'a gelir. Daha önce ülkeye gelmiş

¹⁵ Ahmet Cemal Paşa, *Bir Türk Devlet Adamının Anıları*, Münih, 1922, s. 69, 70.

¹⁶ Wolfgang Hackert, "Geschichtsfälschungen zum Kriegsausbruch 1914" in: *Deutschland in Geschichte Gegenwart*, Nr. 4, 1992, s. 25.

¹⁷ Erich Ludendorff, *Meine Kriegserinnerungen 1914-1918*, E.S.Mittler, Berlin, 1919, s.303.

subaylarla birlikte bu heyetin sayısı 41'e ulaşır. Alman Askeri Heyeti 5 yıl süreyle görevlendirilir.¹⁸ Alman generalinin, Osmanlı ordusunda I. Kolordu Komutanlığına, geniş yetkilerle atanmasının ne anlama geldiğini çok iyi bilen İngiltere, Fransa ve Rusya, olayı diplomatik bir kriz haline getirirler.¹⁹ Sorunun Avrupa diplomasisinin bir numaralı gündem maddesi haline gelmesi üzerine, Alman İmparatoru II. Wilhelm 4 Ocak 1914 tarihinde, Sanders'i Orgeneralliğe yükseltir, bunun üzerine Osmanlı Hükümeti de Mareşalliğe terfi ettirir ve kendisine Genel Müfettişlik görevi verilerek sorun çözülür.²⁰ Sanders daha sonra yetkisini kullanarak Alman subay sayısını 70'e yükseltir. 1914-1918 yılları arasında ülkede görev alan subay, astsubay ve er toplamı 15.000'e ulaşır.²¹ Heyetin gelmesiyle yalnız Osmanlı ordusunda değil devletin bütün kurum ve kuruluşlarında Alman nüfuzu artmaya başlar.

1914 Temmuzunda Sanders toplama malzeme ve seçme birliklerle İstanbul'da bir resmigeçit düzenler. Hürriyetin ilânının yıldönümü törenlerinde iyi giyimli, mükemmel teçhizatlı ve düzgün yürüyüş ve disiplinli hareketi olan bu birlikler bütün elçileri ve askeri ataşeleri büyülerler.²² Sanders Paşa'nın kararlı yönetiminde gelen tüm heyetlerin gerçek görevleri Türk Ordusunu harp edecek seviyeye getirmektir.²³ Almanya hedeflerine ulaşabilmek için Türk askerinin savaşma kabiliyetine ve gücüne güvenmekte ve bu güven doğrultusunda Türk askerini eğitmektedir.

Alman askeri heyeti, 6 ay içerisinde, başkent ve çevresindeki birliklerde bir hayli etkili olur, genel olarak disiplin, teşkilat, teçhizat, atış ve eğitim konularında büyük ilerlemeler kaydeder. **Kendisine bu vazifesinde kara ordusunda ve müstahkem mevkiye çeşitli yerlere dağılmış 500 Alman subay, astsubay, asker ve memur da yardım eder.**²⁴ Savaş yönetim merkezinin sadece danışma fonksiyonu vardır ve gerçek etkili bir operasyon yapma imkânı yoktur, çünkü operasyon yapma yetkisini Genelkurmay üzerine alır. Genelkurmay Başkanı Enver Paşa'dır. Prusyalı Binbaşı Bronsart von Schellendorff ve 1917 yılı sonunda da Albay von Seeckt Genel Kurmayın 1. ve 2. yöneticisi olurlar. Bu Alman subayları savaş esansında duruma el koyarak Bir süre sonra derhal Enver Paşa'nın yetkilerini üzerlerine alırlar,

¹⁸ Jehuda E.Wallach, age, s.122-123, 148-149.

¹⁹ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 18.

²⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Ks. 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, Ankara, , s. 303; Wolfgang Hackert, "Geschichtsfälschungen zum Kriegausbruch 1914", in:*Deutschland in Geschichte Gegenwart*, Nr. 4, 1992, s. 25.

²¹ Selahattin Karatamu, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C.III, Kb.6, Gnkur.Basimevi, Ankara, 1971, s.193-194, 197.

²² UlrichTrumpener, *Germany and the Ottoman Empire 1914-1918*, Princeton 1968, s.13-15.

²³ Hans F. von Liebig, *Die Politik von Bethmann Hollwegs*, Eine Studie, München, 1919, s.2-10.

²⁴ Hans Kannengieser, *Gallipoli, Bedeutung und Verlauf der Kampfe 1915*, Berlin, Schlieffen Verlag, 1927, s. 18.

çünkü Enver Paşa görevleri gereği buradaki görevi için yeterli zamanı yoktur. Genelkurmay Seferberlik dairesinin 7 bölümü vardı: 1. Operasyonlar, 2. Aydınlanma (buna jandarma da dahil), 3. Demiryolları ve iletişim, 4. Genel görevler (Lojistik, silahlanma, yönetim ve telgraf), 5. Sağlık hizmetleri, 6. Karargah-Yönetim ve 7. Haritacılık. Osmanlı Genel Kurmayında başlangıçta 5 şube müdürlüğü varken Alman subaylarının gelmesi ve kendilerine makam oluşturmak amacıyla bu sayı 5 Ağustos 1914'te 7'ye, 9 Eylül 1914'te 10'a ve 1917'de 27'ye ulaşır.²⁵ Almanya kısa sürede Osmanlı Ordusu'nu eğitmek ve donatmak açısından ilerleme kaydeder.

Göreve yeni başlayan Genelkurmay görevlileri ilk olarak Balkan Savaşı'nda çok büyük eksiklik hissedilen seferberlik planlamalarını ele alırlar. Bu süreçte Albay Bronsart von Schellendorf Genelkurmay Birinci Yarbaşkanlığı Genelkurmay Karargâhı Kıdemli Başkanlığı görevine getirilir. Seferberlik planları Bronsart von Schellendorf ve 1.Şube Müdürü Yarbay Kress von Kressenstein tarafından hazırlanır. Savaş Bakanlığı Başkomutanlık Bakanlığı'na dönüştürülür. Böylece Schellendorf fiilen Genelkurmay Başkanlığı görevi yürütür hale gelir.²⁶ Böylelikle orduda Alman Genel Kurmayının nüfuzu daha da artar. Savaş öncesi 16 Ağustos 1914'te İstanbul'da Enver Paşa ve Hafız Hakkı'nın katıldığı gizli toplantılar yapılarak Rusya ve Mısır'a karşı yapılacak taarruz planları görüşülür.²⁷ Schellendorf 20 Ağustos 1914'ten itibaren olası savaş durumunda açılacak cephelerle ilgili planları hazırlamaya başlar. Ayrıca Kanal Seferi hazırlıklarını Kressenstein, Doğu cephesi hazırlıklarını ise Hafız Hakkı ile Schellendorf beraber hazırlarlar.²⁸ Osmanlı Devleti'nin hangi cephede savaşıacağı ve cephe planları görüldüğü gibi Alman ve Türk komutanlarca beraber hazırlanır.

Osmanlı Genelkurmayı savaş öncesi ve savaşta bütün önemli kararları, sefer planlarını ve büyük ölçüde yığınağını Alman Genelkurmayı'nın yönlendirmesi ile yapar. Alman Subayları kendi ülkelerinin talimatları doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde savaş hazırlıkları resmi yollardan Padişah'a onaylatarak yapmaktadır. Bazen Türk ordusunun da üst düzey komutanlar dahi bu savaş planlarından haberi olmaz, sadece Enver Paşa ve yakın arkadaşlarının yönlendirmesi ile bu planlar hazırlanır ve uygulanır. Alman subayları tüm yazışmaları ve aldıkları kararları kendileri ayrıca bir arşivde tutarlar ve her adımlarından Alman Genelkurmayı'nı haberdar ederler.²⁹ İsmet İnönü, Enver Paşa'nın Alman ordularının kuvvetine büyük bir

²⁵ http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm

²⁶ Erich Kern, *Verheimlichte Dokumente*, Bd. 1, FZ, München, 1999, s. 12.

²⁷ Selahattin Karatamu, age, s.295.

²⁸ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım: Birinci Cihan Harbi*, C.1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990, s. 256-257.

²⁹ Ahmet İzzet, *Feryadım*, c.1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992, s. 193.

güven duymakla beraber Alman Askeri Heyeti'yle ilişkilerinde ise dikkatli davrandığı ve Almalara tamamıyla tabi olmadığını, hatta Almanların ondan daima çekindiklerini ve kendisini memnun etmeye çalıştıklarını belirtir.³⁰

B. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA MÜTTEFİKLİĞİ

20. Yüzyılın başlarında İngiltere ile Almanya arasında Ortadoğu ile Uzak Doğu'nun paylaşımı mücadelesi başlar. Bu mücadele İngiltere'nin C-C-C (Cairo-Capedown-Calcuta) ve Almanya'nın B-B-B (Berlin-Bosphoros-Bağdat) adıyla sloganlaştırılan siyasetleriyle uygulamaya geçer. İngiltere'ye karşı Fransız siyasi mirasını devralan Almanya, Hindistan ile bağlantı kurabilmek için Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmek ister. Osmanlı Devleti de kendini devre dışı bırakan İngiliz siyasetine karşı Almanya'ya ilgi duyar.³¹ Buna göre Osmanlı Devleti ile Almanya arasında oluşan bu ilgi I. Dünya Savaşı'nda askeri ve siyasi olarak en üst düzeye ulaşır.

Almanya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Baron von Wangenheim 26.04.1913'te Berlin Hükümeti'ne gönderdiği raporda "Orduyu kontrol eden kuvvet, Osmanlı Devleti'nde en büyük güç olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet, ordu tarafımızdan kontrol edildikçe iktidar mevkiinde kalamayacaktır."³² sözleriyle düşünce ve önerilerini belirtir. Almanlara göre, Türkiye'nin Asya'daki topraklarının paylaşılması da ancak birkaç yıllık bir sorundur. Paylaşmada Almanya'nın uygun bir pay istemesi, ancak orada bir Alman askeri heyetinin varlığı ile sağlanabilecektir. Bunun için Osmanlı Devleti'ne yenileşme çalışmaları yapmak üzere büyük bir askeri heyet gönderilmelidir. Osmanlı Genelkurmayı Alman subaylarınca yeniden teşkilatlandırılmalıdır. Bütün asker, eğitim ve öğretim kurumları Alman subayların idaresinde olmak üzere bütünüyle Almanlara verilmelidir. İstanbul ile Halep'teki kolordu ve tümen komutanlıklarına Almanlar atanmalıdır.

Savaş harekâtının umumi sevk ve idaresinin birleştirilmesi ve bunun Alman İmparatorunca yerine getirilmesi, Alman Genel Karargâhı yazılarından Avusturya- Macaristan ve Bulgaristan'ca kabul edilir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin de bu kararlara uygun hareket etmesi yönünde düzenlenen esaslar gerekli mercilere sunulur. Osmanlı Vekiller Heyetince de uygun görülen bu esasların Padişah tarafından da onaylanması istenir. Schellendorf Enver Paşa'nın ülkenin içinde bulunduğu ağır siyasi muhalefetlere

³⁰ İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 99, 147; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa. C.III*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 68.

³¹ Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, **XX. Yüzyıl Türkiye Sosyolojisi 3**, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 105.

³² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, C. II*, Kısım. 3, TTK Yayını, Ankara, 1991, s. 55.

karşı koyduğunu, ayrıca Alman Genel Kurmayı'nun geleceğe yönelik tedbirlerini yerine getirmek amacıyla durmadan faaliyet ve gayret içinde olduğunu, bu sayede Türk ordusunun şimdiye kadar yıkılmasının önünün alındığını ve O'nun Alman komutasına büyük bir inancı olduğunu ifade eder.³³

Alman Generali Kressenstein da Enver Paşa'nın herkesten önce merkez devletlerinin savaş hareket idaresinde sorumlu bir başkomutanlık makamının gerekli olduğunu takdir ettiğini belirtir. Ayrıca kendi isteği ile Alman sevk ve idaresini kabul ettiğini, çünkü bu dünya savaşının Osmanlı sınırlarında değil Fransa sınırlarında kazanılacağını düşünmekte olduğunu ve bu nedenle de Alman Başkomutanlığı'nın isteklerini öyle vasi ölçekte yerine getirdiğini söyler. Hatta bazen Türk savaş idaresinin menfaat ve ihtiyaçlarını yeter derecede hesaba katmadığını ve bundan dolayı Türk siyasetçileri ve subayları çevresinde şiddetli eleştirilere ve ciddi bir muhalefete karşı mücadele ettiğini ve Alman ordusuna büyük bir güven duyduğunu belirtmektedir.³⁴ Burada açıkça görüldüğü gibi I. Dünya Savaşı öncesi Kressenstein ve Enver Paşa bu savaşın ana hattının Fransa toprakları olacağını düşünmekte ve Osmanlı Devleti'nin sınırlarına savaşın sızmayacağını düşünmektedirler.

Enver Paşa, 22 Temmuz 1914'te Wangenheim'a Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya ittifakına Osmanlı Devleti'nin de katılması teklifinde bulunur. Wangenheim cephenin genişleyeceği, Ruslara karşı Osmanlı'nın yeterli mücadeleyi veremeyeceği, Bulgaristan'ın da durumunun belirsiz olduğu düşüncesiyle bu teklife sıcak bakmamasına rağmen, Alman İmparatoru bu teklife sıcak bakar. Alman İmparatoru savaşa kesin karar verdiği için Osmanlı Devleti ile ittifakı yararlı görür ve 1 Ağustos'ta anlaşmayı görüşmek üzere Wangenheim, Enver Paşa ve Sanders, Alman elçiliğinde buluşurlar. En önemli husus, Rusya'ya karşı savaşta Osmanlı'nın katkılarının nasıl ve ne şekilde olacağıdır. Bunun ayrıntısı da savaşta Alman subaylarının konumunun ne olacağıdır. Sanders kesin bir ifadeyle şöyle der: "Alman subayları, harbin sevk ve idaresinde hakiki tesirler icra edecek mevkilere yerleştirilmelidir." Almanya ile gizli anlaşma böylelikle imzalanır.³⁵ Fiilen Türk ordusu Alman subaylarının emir ve komutasına girer. İngiltere ve Fransa ile ittifakı sağlayamayacağı kesin görünen İttihat ve Terakki Hükümeti, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması yaparak savaşa İttifak güçleri yanında girmeyi taahhüt eder. Silahlı kuvvetlerinin

³³ Akdes Nimet Kurat, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, TKAE Yayınları, Ankara, 1966, s.28.

³⁴ Kress von Kressenstein, *Türklerle Beraber Süveyş Kanalına*, Çev. M.B.Özalpsan, Askeri Matbaa, İstanbul, 1943, s.11-12.

³⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, c.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1971, s.411-412.

genel sevk ve idaresi için bir Alman askeri heyetini yetkili kılmayı uygun görür ve 2 Ağustos 1914 Pazar günü tüm ülkede genel seferberlik ilan edilir.

İngiltere bu antlaşmadan haber alınca Osmanlı Devleti'nin sipariş ettiği iki zırhlıyı Rauf Orbay'ın başkanlığındaki Osmanlı heyetine teslim etmez. Bu durumdan dolayı boğazların korunabilmesi amacıyla İngiliz donanmasından kaçan Goben ve Breslau adlı iki Alman zırhlısına Çanakkale Boğazı'ndan geçmesine izin verilir. Bu gemiler 11 Ağustos'ta Marmara'ya demirlerler. İngiltere'nin derhal bu durum karşısında tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti'ne bir nota vermesi sonucu Osmanlı Devleti bu iki gemiyi mürettebatları fes giydirilerek satın aldığını ilan eder. Böylece Goben Yavuz Muharebe Kruvazörü, Breslau ise Midilli Kruvazörü ismini alır.³⁶ Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye sipariş ettiği ve savaş öncesinde teslim edilmeyen bu iki gemiye karşılık Almanya boğazları koruyacak, Karadeniz'de bir Alman hâkimiyeti sağlayacak bu iki gemiyi Osmanlı sularına sokmayı başarır.

I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Donanma komutanı İngiliz Amiral Arthur H. Limpus'tur. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının korunması ve denizlerin mayınlanması Limpus'un sorumluluğundadır. Ayrıca Boğazı mayınla kapatma projesi ve uygulaması İngiliz Askeri Heyeti'nden Halifax adlı bir subaya aittir. Goben ve Breslau zırhlıları İstanbul'a gelince Limpus'un yerine Goben Amiral Wilhelm Schuchon Osmanlı Donanma Komutanı olur.³⁷ Almanya'nın bir süre sonra Karadeniz'deki faaliyetleri orta çıkınca bu görev değişikliğinin amacı daha iyi ortaya çıkar.

Almanya'nın isteği üzerine 26 Ekim'de Osmanlı Donanması bir keşif tatbikatı talimatı alarak toplanmaya başlar. Donanma 28 Ekim'de 4 farklı yönde Rusya kıyılarına yönelir. Koramiral Schuchon komutasında Yavuz, Osmanlı destroyerinin refakatinde 29 Ekim 1914 tarihinde sabah 6.30'da Sivas-topol'da kıyı bataryalarına ateş açar. Hamidiye kruvazörü saat 6.30'da Keefe'ye gelir ve saat dokuzda bir saat ateş ederek Yalta'ya gider ve burada 7 Rus ticaret gemisini batırır. Bunlara ilaveten 2 Osmanlı destroyeri saat 6.30'da Odessa'ya taarruz ederek 2 Rus gambotunu batırır ve birkaç tahıl silosunu tahrip eder. Midilli gemisi ve ona eşlik eden Osmanlı destroyeri Novorossisk'e gelerek saat 10.30'da kıyı bataryalarına ateş açarak limana 60 mayın döşer. Limanda bulunan 7 gemi hasar alır, biri de batar.³⁸ Bu durum karşısında Rusya 30 Ekimde Osmanlı'ya savaş ilan edince Enver Paşa da Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan ettiğini ve İttifak Bloğu yanında

³⁶ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl*, Everest Yayınları, İstanbul, 2003, s. 45-50.

³⁷ Köhler Franz: *Der neue Dreibund, Ein deutsches Arbeitsprogramm für das gesamte deutsche Volk und seine Freunde*, München, 1915, s. 25.

³⁸ Karl Hermann Müller, *Die Wirtschaftliche Bedeutung der Bagdatbahn, Land und Leute der Asiatischen Türkei*, Bonjen Maalash Verlag, Hamburg, 1917, s. 85-90.

savaşa girdiğini duyurur. Bu durum sonrasında İngiltere ve Fransa da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederler. Padişah Halife sıfatıyla 11 Kasım 1914'te cihat ilan eder.³⁹ Böylece Almanya Karadeniz'deki amacına ulaşırken aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni de savaşa katmayı başarır.

Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde Hava Kuvveti bulunmamaktadır. Savaş içerisinde Hava Kuvvetleri bölümü orduya eklenir. Haziran 1916'da Alman hava filosu içerisinde Osmanlı Devleti'nde 20 keşif uçağı Hava gruplarıyla görev yapar. Ayrıca Paşa Hava Bölüğü'nde Hava komandoları 12 uçakla görev yapar. 40 kadar olan savaş gemileri de eski ve kullanımdan uzak durumdadır. Savaş boyunca 2 Alman zırhlısı Osmanlı donanmasına katılır. Eylül 1914 yılı Eylül ayı ortalarında Almanya'dan İstanbul'a 19 vagon mayın ve çeşitli savaş malzemesi gönderilir.⁴⁰ Savaş süresince 100 000 vagon savaş malzemesi İstanbul'a gönderilir. Parasal yardımlar ise 3 Milyar Altın Mark olarak yer alır.⁴¹ Bu miktarın bir milyarı altın, gümüş Türk Lirası ve Mark olarak, diğer kısmı hazine bonolarının emanete alınması şeklinde ödenir. Türk kaynaklarında bu miktar yüz elli milyon Türk Lirası şeklindedir. O yıllarda 1 Türk Lirası 18 Mark ise yardımlar 2,7 milyar Mark'a tekbül eder. Ayrıca Mühlmann'ın söylediği gibi bu para yardım veya hibe olarak değil, borç olarak verilir ve bu borç Türk İstiklal Savaşı'ndan sonra ödenir. Savaş süresince Almanya'nın Türkiye'ye gönderdiği silah, mühimmat ve araç gerecin maddi değeri 800 milyon Mark civarındadır; 615 687 tüfek, 4 454 makineli tüfek ve 673 759 212 tüfek mermisi.⁴² Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında Almanya'dan maddi, silah, mühimmat, kara ve hava kuvvetleri ile donanma için önemli yardımlar alır. Özellikle mali açıdan hem savaşı yürütmek hem de ülke idaresini sağlamak amacıyla borç alınır, hava gücü olmayan ülkeye hava kuvvetlerinin gelmesi Osmanlı Devleti için oldukça önemli olur.

Osmanlı Devleti'ne Almanya'nın mühimmat ve tüfek yardımı Bulgaristan'ın ittifaka katılmasıyla 1915 yılı aralık ayından itibaren gelmeye başlar. Başkomutan vekili Enver Paşa daha önce söz verilen silah yardımının başlatılması için 1915'te Almanya'dan 580 000 tüfek, 550 makineli tüfek ve savaş sonrası için ise 250 000 tüfek ile 1 220 makineli tüfek ister. Bu rakamlara göre Almanya ve Avusturya- Macaristan Osmanlı Devleti'nin silah ve mühim-

³⁹ Talat Paşa'nın Anıları, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s. 75-80.

⁴⁰ Cari Mühlmann, Çanakkale Muharebeleri-1915, Çev.Mehmet Cemal, Kastamonu, 1933, s. 41.

⁴¹ Cari Mühlmann, Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkrieg, Leipzig, Koehler Verlag, 1940, s. 3-9; Fritz Fischer, Deutsche Herr in erten Weltkrieg, New York, 1961, s. 145.

⁴² Ulrich Trampener, "Germany and the End of the Otoman Empire", The Great Powers and the End of the Otoman Empire, (ed.: Marian Kent), George Allen- Unwin Ltd., London, 1984, s. 127.

mat ihtiyacını karşılamaya çalışırlar.⁴³ Buna göre Çanakkale savaşlarında silah ve mühimmat yardımı gelmez. Ayrıca bu yardım miktarlarına, Avusturya'nın gönderdiği silah ve mühimmat da dâhildir. 1915 yılındaki Osmanlı ordusunun elinde bulunan 473 000 tüfek ve 230 makineli tüfek miktarlarına göre bu yardımlar oldukça önemlidir.

C. ÇANAKKALE CEPHESİ'NDE ALMAN MÜTTEFİKLİĞİNİN ROLÜ

Alman subay ve askerlerinin en fazla yer aldığı ve savaşta yararlık gösterdikleri cephe Çanakkale cephesidir. Osmanlı ordu komutanı, bazı kollar ve tümen komutanları Almandır. Çanakkale'de 8,5 aylık deniz ve kara savaşlarında 500'e yakın Alman subay ve eri görev yapar. Çanakkale cephesinden daha fazla Alman subay ve eri Suriye-Filistin, Kafkas ve Irak cephe savaşlarına katılırlar. Çanakkale cephe muharebelerinde Almanların en önemli katkısı bu savunmanın nasıl ve hangi taktikle yapılacağı konusundadır. Mühlmann, savunma taktiğini Usedom'un tespit ettiğini söyler. Bu savı Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil anılarında 18 Mart sabahında verilen emirde kesin saldırının başlayacağını anlaşıldığını, bütün bataryaların durumdan haberdar edildiği, evvelce verilen Alman direktifinde belirtilen görev içinde hareket edilmek üzere savaşa hazır olmalarının bildirildiğini ifade ederek doğrulamaktadır.⁴⁴ 18 Mart günü uygulanan savaş taktiğini Almanlar hazırlar, Türk komutan ve askeri uygular.

Osmanlı ve Alman Genelkurmayları, Limni adasına yığınak yapan İtilaf Devletleri donanmasının amacının Boğazlara saldırarak İstanbul'a ulaşmak olduğunu etraflıca düşünerek Alman Islah Heyeti'ne gerekli direktifleri verirler. Alman Islah Heyeti subayları gerekli olan çeşitli savunma stratejileri geliştirirler.⁴⁵ Bu çerçevede Almanya'dan gönderilen deniz subay ve erleri Çanakkale ve İstanbul Boğazlarındaki askeri birlik ve tesislere dağıtılır. Bunların 1915 baharındaki sayısı 170'dir. Boğaz'daki topçu kuvveti, Türk donanmasından sökülen toplarla arttırılır. Bunların bir kısmı Yarbay Werle'nin Erenköy bölgesine verilir. Boğaz'daki mevcut mayın hatlarının yeniden düzenlenmesinde uzman Albay Gehl'in etkili olur. Savunma için düşü-

⁴³ Rauf Atakan, "Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Savaşı Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyet ve Lojistik", Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yılı Armağanı, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.144; ATASE Arşivi, No: 1/65, Kls. 1964, Dos. 305, F. 1-19.

⁴⁴ Hayat Mücadeleleri, Selahattin Adil Paşanın Hatıraları, İstanbul, 1982, s. 222; Hermann Lorey, Türk Sularında Deniz Hareketleri, C. II, Deniz Basımevi, Ankara, 1946, s. 117.

⁴⁵ Fritz Fischer, Germany's Aims in the First World War, New York, Norton, 1967, s. 84; Michael Golda, "The Dardanelles Campaign: A Historical Analogy for Littoral Mine Warfare," Naval War College Review, Vol. 51, No. 3, Summer 1998, s. 82-96.

nülebilen tüm tedbirler alınır, fakat bunun için cephaneye çok yetersizdir ve bunlarla savunulamaz. Amiral Usedom büyük bir öngörü ile İstanbul Boğazı istihkâmlarından büyük çaplı mermileri Çanakkale'ye taşır. Boğaz kıyılarında büyük hedef gösteren tabyalar küçültülür. Düşman ateşinin tesirini azaltmak için ara duvarlar yapılır. Düşmanı şaşırtmak için birçok sahte mevziler meydana getirilmesinde Alman istihkâm Albayı Weber'in katkısı olur.⁴⁶ Buna göre Almanya ve Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazı'nın savunma önemini kavradığı, ayrıca Çanakkale istihkâmları için Alman subayları boğazların savunulması için gerekli stratejileri belirleyerek Alman top ve teçhizatları ile gerekli önlemleri alırlar.

Midilli gemisinden sökülerek Alman mürettebatı ile 12 makineli tüfek getirilir. Ancak Almanlar girdikleri ilk savaşta kaçarlar ve tüfekler mürettebatsız kalır. Haziran ayında mevcudu 200 olan Çanakkale'deki tek Alman birliği İstihkâm Bölüğü'dür, ama bir kaç gün içinde bölük mevcudu 40'a düşer. Bölük hüviyetini kaybedince kalanlar da çeşitli birliklere dağıtılır.⁴⁷ Cephede Alman subayları büyük bir mücadele gösterirken Alman askerleri daha fazla dayanamayarak kaçarlar.

İtilaf Devletleri donanmasının 19 ve 25 Şubat'ta Çanakkale Boğazı'nın girişindeki istihkâmları şiddetli bombardımanıyla tahrip etmesi nedeniyle cephede yeniden düzenlemeler yapılır. Alman deniz ve istihkâm uzmanları Boğaz muntikasına gönderilerek 15'lik ve 12'lik ve 10,5'lük obüsler sırtlara yerleştirilir. Limni ve İmroz adalarında İngiliz ve Fransızların büyük kuvvetler yağma, gemilere yükleme ve gönderme deneyimleri yaptıkları haber alınması üzerine kara kuvvetleri 6 tümene tamamlanarak Sanders'in komutasına, Deniz ve Kale Kumandanlıkları Usedom'a verilir. Ayrıca gerektiğinde kara askerlerinin çoğaltılması ve takviyesi için de gerekli tedbirler alınır.

18 Mart öncesi hazırlık evresinde en önemli hususlardan biri de Nusrat gemisinin Karanlık Liman'a mayın dökmesidir. Mühlman bu durumu anılarında müttefik donanması başlıca zayıflığını mayına çarparak verdiğini, bunun da evvelce alınan ustaca bir tedbirin meyvesi olduğunu, 18 Mart'tan önceki günlerde gemilerin mayınsız Erenköy bölgesinden açtıkları ateşin çok etkili olduğunu, bu nedenle oradaki suların da mayınlanması gerektiğinin anlaşıldığını söyler. O, bu amaçla 8 Mart'ta tan ağarıken Türk mayın gemisi Nusrat'ın bahriye mühendisi Reyder komutasında Alman bahriye birliği ile hareket ederek düşmana görünmeden ve belirtilen noktalara 26 adet mayın döktüğünü ifade eder. Ona göre bir şans eseri olarak bu koyun ertesi günlerde bombardıman yeri olarak seçilmez ve deniz uçakları ile ma-

⁴⁶ Reichsfinanzminister M.Erzberger, Deutsche Verlag, Stuttgart, 1920, s. 56-74.

⁴⁷ Çanakkale Cephesi 2. Kitap, Amfibi Harekât, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara-1978, s. 418.

yın keşfi her nasılsa yapılmaz. Ayrıca şimdiye kadar tehlikesiz bilinen bu suda mayın arama işinin de ihmal edilir. 18 Mart'ta düşman gemileri Erenköy'de tekrar mevzi alınca, kader hükmünü icra eder. Bu durum 18 Mart zaferinin doğmasına yardım eder. Mühlman bu tedbirin alınmasında Alman askerlerinin de şerefli hisselerinin yer aldığına değinir.⁴⁸Çanakkale Boğazı'nı savunmada ve deniz savaşının kazanılmasında Nusrat mayın gemisi büyük bir rol oynar.

Osmanlı Devleti'nde mayın uzmanı olarak çalışan Üsteğmen Gehl'in de aralarında yer aldığı subayların Erenköy Körfezi'ne 18 Mart öncesi yerleştirdiği mayınların da bu zaferde rolü vardır. Olayı yaşayan Müstahkem Mevzi Kurmay Başkanı Selahattin Adil Bey düşmanın kesin saldırısının birkaç gün içinde yapılacağını belli olduğunu, bu durumu deniz işlerine bakan ve izleyen tecrübeli Alman Amiral Metren Paşa izleyerek körfezin mayınlanması fikrini ortaya koyduğunu söyler. Bu fikir doğrultusunda Türk subayların yönetiminde ve icraatında eldeki yedek mayınların Nusrat gemisinde hazırlanarak 30 mayının körfeze atıldığını söyler. Adil Bey ayrıca Anadolu Hamidiye Tabya Komutanı Türk Yarbayı Wossidlo'nun her türlü önlemi aldığı, lüzumlu hazırlıkların aralıksız sürerken subayların ve erlerin eğitim, öğretim ve atış güçleriyle de ilgilendiğini, mesafe tayin ve atış usulleri üzerinde yaptığı yenilikler sayesinde, atış talimlerinde önemli ilerlemeler kaydedildiğini anlatır.⁴⁹ Buna göre savaşa hazırlık döneminde her Alman'ın kendi ölçüsünde katkısı olur.

Mühlmann anılarında asıl hücumun yapıldığı ve zaferin kazanıldığı 18 Mart günündeki mücadelede, gemilerin ağır ve en ağır topları bataryalara ve istihkâmları dövdüğünü belirtir. Obüs ve havanların bulunduğundan şüphelenen sahil mevzileri mermi yağmuruna tutulur. Mühlmann bu cephenin ateşi altında durmanın insan takatinin üstünde bir şey olduğu, buna rağmen Türk ve Almanların sebat ettikleri, görevlerini yaptıkları, Türk ve Alman topçularının da gemilerin zırhlı duvarlarını delen ve gövdelerini sarsan karşı atışlarını yaptıklarını anlatır.⁵⁰ Bu mücadelede Hamidiye Tabyası'ndaki Alman topçuları çok etkili olur. Tabyanın bir ara cephaneliği tam isabet alır ve 20 kadar Alman zayıat verilir.⁵¹

İtilaf Devletleri 18 Mart Harekâtı'ndan sonra donanmayla Boğaz'ı bir kez daha zorlamayı planlarlar. Denizde Türklerin karşı harekâtının durmuş

⁴⁸ http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm_ATASE Arşivi, No: 1/1, Kls. 171, Dos. 742, F. 17-1.

⁴⁹ Selahattin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar, Hatıralar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 228-229.

⁵⁰ Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story*, The Country Life Press, Garden City, New York, 1918, s.98; Hans Kannengieser, *Gallipoli*, Bedeutung und Verlauf der Kampfe 1915, Berlin, Schlieffen Verlag, 1927, s.52-60.

⁵¹ Erich von Falkenhayn, *1914-1916 Senelerinde Alman Başkumandanlığı*, General Falkenhayn'ın Hatıratı, Çev. Mehmed Bursalı, *Erkanı Harbiye Mektebi*, Matbaası, İstanbul, 1924, s.166; Hellmut Diwald, *Geschichte der Deutschen*, Ullstein, Frankfurt/M. 1979, s. 267.

olması, düşman donanmasına emniyet verdiğiinden, bunlar muhtemel hücumlara karşı gözetleme ve emniyet tedbirlerini ihmal ederler. Türk torpidosu bu fırsatı kaçırmaz. Hava karardıktan sonra Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Saffet ve yardımcısı Alman Firle komutasındaki bir gemi, birden Boğaz'a açılır ve Morto Körfezi açıklarında demirlemiş olan İngiliz zırhlısı Goliath'ı torpiller. Çanakkale muharebesinde İngiliz Donanmasının başına gelen en büyük felaket 570 personeliyle beraber Goliath'ın batışıdır; 13 150 tonluk ve 750 mürettebatı olan bu muharebe gemisinden ancak 180 kişi kurtulur. Bu geminin batışı ile verilen zayıf büyük olur. Geminin batışından iki gün sonra bu olay 15 Mayıs 1915'te İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Fisher'in ve 17 Mayıs'ta da Çanakkale Seferinin fikir babası Churchill'in istifasına neden olur.⁵² Goliath'ın batırılışı üzerine İngilizler Boğaz'ın zorla geçilmesi fikrinden tamamen vazgeçer. Küçük bir Türk gemisi olan Muaveneti Milliye Muhribi'nin başarısı İngiltere hükümetinde kriz yaratacak derecede etkili olur.

1915 yılı Mart ayı başlarında Türk Donanma Komutanlığı Almanya'dan Çanakkale sularına en az bir denizaltı gönderilmesini ister. İlk denizaltı U-21 1915 Mayıs ayının son haftasında ve 25 Mayıs'ta Arıburnu Cephesi Kabatepe önlerinde 12 000 tonluk Triumphe adlı İngiliz savaş gemisini batırır. Bu durum Arıburnu cephesini biraz rahatlatır. U-21 denizaltısı 27 Mayıs'ta da Majestik adlı İngiliz savaş gemisini Tekeburnu önlerinde batırarak Seddülbahir Cephesine yardım ederken 4 Temmuz'da da Tekeburnu kuzeyinde karaya asker ve malzeme çıkaran 5600 tonluk Carthage gemisini batırır. Daha sonra gelen UB-14 adlı denizaltı 2 Eylül'de Ege Denizi'nde Mondros açıklarında bulunan Savzlend gemisini torpiller ve 5 Kasım'da E-20 İngiliz denizaltısını Marmara Denizi'nde batırır.⁵³ Çeşitli zamanlarda gelen toplam 13 adet Alman denizaltısının en büyük yararı, İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin kara savaşlarını desteklerken Türk mevzilerine rahatça ateş altına almalarını önlemeleridir.

İtilaf Devletleri'nin yenilmez diye adlandırılan donanmaları 18 Mart 1915 tarihinde büyük kayıpla Boğazda büyük bir yenilgi olarak geri çekilmek zorunda kalınca, Sanders ve Alman Genelkurmayı, İtilaf Güçlerinin daha büyük kara kuvvetleriyle Gelibolu'ya veya Kepez bölgesine çıkarma yapacaklarını düşünürler.

⁵² Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara, 1990, s. 111.

⁵³ Hans Ritter, *Harbi Umumi Tenkidatı*, Çev.Mehmed Nihad, Erkanı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1923, s.227; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekatı*, Kitap 3, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara-1980, s. 511, 512.

31 Mart 1915'te 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders Sahil Müfettişi Usedom Paşa, Donanma Komutanı Merten Paşa Anadolu tarafından Kolordu Komutanı Weber Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa olur. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının tabyalarındaki tahkimatlar Başkomutanlık delegesi Alman amiralleri Usedom, Merten ve Weber Paşalar komutasında Alman topçu ve istihkâm subayları tarafından konuşlandırılır. Savaş sırasında Erenköy Ağır Topçu Bölge Komutanı Yarbay Werle, Hamidiye Tabyası Komutanı Yarbay Wossidlo olur. Bu subaylar, kendi ülkelerinde uyguladıkları gibi, tabyaların tahkimatlarını betonla güçlendirir, kimi bataryaları büyükbaş hayvanlarla çektirerek seyyar hale getirir. Hatta soba borusundan yapılmış sahte top namlusu içinde kara barut yaktırıp düşmana hedef şaşırtma hazırlıkları bile yapar.⁵⁴

Liman von Sanders Gelibolu'da 5 tümenlik bir ordu komutanlığına atanır. Sanders mart ayının sonlarına doğru komutayı ele alınca ilk olarak Bolayır'dan Seddülbahir'e, Kumkale'den Gelibolu'ya kadar uzanan dağınık halde bulunan ve daha sonra 5.Ordu adını alacak olan birlikleri hızla teftiş eder. O, bu gücü yeterli görmeyerek Enver Paşa'dan ısrarla takviye kuvvet ister. Bunun sonucu Mustafa Kemal'in komutasındaki 19.Tümen kendisine bağlanır. Sanders tamamı Türk kurmay subaylarından oluşan karargâhıyla birlikte, daha önce küçük birlikler halinde bütün yarımada kıyılarına dağıtılan bu ordunun donanma ateşine ve güçlü bir düşman saldırısına direnemeyeceğine karar vererek birliklerin sahilden gerilere çekilmesini ve tümenler halinde bir araya toplanmalarını emreder. O, daha sonra Türk ve Alman subayların birliklerinin talim, yürüyüş, tatbikatları ile ilgilenirken aynı zamanda bütün yarımada siperlerin kazılması, tahkimatların inşa edilmesi, olası çıkartma mevkillerine tel örgü çektirilmesi, mayın döşenmesi gibi savunma tedbirleri aldırır. Bu stratejinin mantığını 15. Kolordu'nun Kurmay Başkanı Alman Yarbay Thauvenay İtilaf Devletleri'nin üstün filusunun gölgesi altında meydana gelecek çıkarma harekâtını sahilden püskürtmenin mümkün olamayacağını ifade eder. „Ama ilk çıkacak yaya birliklerinin takviyesine ve bunların hareketli bir hale konmasına kadar düşmanın bir hayli zaman geçireceği ve bilhassa geceleri donanmasının kuvvetli bir yardımına güvenemeyeceğini söyler. Bunun üzerine işte bu zayıf andan istifade ederek düşman üzerine saldırı ile onları denize dökmenin mümkün olacağını ve bu amacın takip edilmesi gerektiğini düşünür. Bunun için sahil mutlaka sıkı ve emin bir gözleme yeterli olacak ve ilk çıkartma birliklerini mümkün olduğunca erteleninceye kadar engellenmesi gerekecektir. Gerilerde her tarafa

⁵⁴ Alan Moorehead, *Gelibolu, Çev.Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 1956, s. 48-50.*

yetişebilecek biçimde yedek kuvvetin hazır bulunması gerektiği ve düşmanın hakiki çıkartma noktasının anlaşılır anlaşılmaz bütün yedeklerin buraya sevk edilerek düşmanı denize dökünceye kadar sürekli ve yeni taarruzların yapılması gerektiği anlatır.⁵⁵

Çanakkale Cephesi'nde ordu, grup, kolordu, tümen, alay komutanı olarak kritik görevlerde 18 Alman subayı görev yapar. Cephede subaylara ilaveten çarpışan Alman ve Avusturyalı er sayısı savaş süresince artar. Çanakkale Cephesi'nde toplam 500 civarında Alman askerinin yarıya yakın Boğazlarda, diğerleri de istihkâm ve topçu birliklerinde yer alırlar. Bu erlerin çoğu cephedeki savaş ve yaşam şartları nedeniyle kısa sürede ölür. Başlangıçta Çanakkale'de bulunan 6 Tümeden 1'nin komutanı Alman, 5'nin Türk'tür. Savaşların şiddetli evrelerinde kurulan 4 grup komutanlığından 1'i Alman 3'ü Türk, 3 ordu komutanından 1'i Alman, 2'si Türk, 13 tümen komutanından 2'si Alman, 11'i Türk'tür.⁵⁶

*18 Mart'ta Başkomutanlık Delegatesi Johannes Merten Paşa, Hamidiye Tabyası Komutanı Yüzbaşı Wassilio, Erenköy Ağır Topçu Komutanı Yüzbaşı Heinrich Wehrle.

*İkinci Kirte Muharebesinde; Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber, Kurmay Başkanı Yüzbaşı Thauvenay.

* 5 Temmuz'daki Zığındere Taarruzunda; Güney Grubu Sağ Kanat Kor. Kur. Bşk. Bnb. Eggert, 3.Tümen Komutanı Albay Nicolai, Cephe Topçu Komutanı Yarbay Binholt.

*Kerevizdere Muharebesi'nde 5.Kor. Kur. Bşk. Yb. Albrecht, 13.Tümen Komutanı Albay Heuck.

*Eylül 1915- Ocak 1916 muharebelerinde 14.Kor.Komutanı Tuğg.Trommer paşa.

*Anafartalar muharebelerinde 9.Tümen Komutanı Yb. Pöttrih, Anafartalar Bölge Komutanı Yb. Willmer, 28.Alay Komutanı Bnb.Hunker, Ağır Top.Gr. Komutanı Bnb. Lierau.

Weber'in dışındaki Almanlar Türk komutanlarının emrinde çarpışır. Sanders cephede görevini yapmayanlar arasında Türk Alman ayrımı yapmayarak her türlü tedbiri almaya çalışır. Suvla Limanı savunmasında yaklaşık 3000 Türk askeri Alman Binbaşı Willmer komutasında savaşır.

I. Dünya Savaşı sürecinde çeşitli zamanlarda ve çeşitli görevlerle Türkiye'ye gelen Almanların sayısı 13 500, Avusturyalıların ise 1 500'dür. Deniz kuvvetleri olarak savaşın başlarında Türk Donanmasına geçen Yavuz ve

⁵⁵ Herman Stegeman, *Harbi Umumi Tarihi*, C.I, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1918, s.192; Bursalı Mehmed Nihad, *Büyük Harpte Çanakkale Seferi*, Çev. Elif Berfin, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, İstanbul, 2012, s.15.

⁵⁶ İsmet Görgülü, *Çanakkale Zaferinin Komuta Kadrosu*, Harp Ak. Yayını, İstanbul, 1990, s. 78-115.

Midilli ile gelenler de dâhil olmak üzere 1918'de 3 441 Alman denizci vardır; 948 Alman denizci Boğazlarda görev yapar. 1914 yazında Alman donanma ve donanma topçusundan alınarak İstanbul'a gönderilen Alman subay ve erleri çoğunlukla Boğazlara dağıtılır. Boğazlarda 1915 yazı başlarında 170 Alman vardır.⁵⁷ Çanakkale'de kara savaşlarının başlangıcı olan 25 Nisan'dan itibaren Alman yardımı 3 Mayıs'ta Midilli gemisinden sökülerek Alman mürettebatı ile Seddülbahir'e getirilen 12 adet makineli tüfek ve daha sonra ilk Alman birliği olarak haziran sonunda savaş sahasına getirilen istihkâm bölüğü olmak üzere iki noktada toplanır.⁵⁸ İlk Alman topçu cephanesi, kasım ayında, yani muharebelerin şiddetini kaybetmiş olduğu dönemde, Çanakkale'ye ulaşır. 15 Kasım'da da, İttifak Devletleri'nin Çanakkale'ye fiili yardımını teşkil eden ilk birliği gelir. Bu 24 cm. çapında motorlu bir Avusturya bataryasıdır ve Anafartalar Grubuna, aralık ayında Avusturya'nın 15'lik Obüs bataryası ise Güney Grubuna verilir.⁵⁹ Çanakkale istihkâmalarında Alman topları ve topçuları özellikle deniz ve cephe savaşlarında Osmanlı Ordusu'nun başarısında büyük katkı sağlar.

1927 yılında basılan Alman arşivinin "Büyük Harp" isimli eserinin 9. Cildinde Almanların I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde 1915 yaz ve sonbaharı süresince birçok düşman kuvvetlerini bağladığı ve böylece düşmanını Batı cephesinden uzak bulundurduğu yer alır. Buna karşı Çanakkale'de kullanılan Alman kuvvetinin çok az olduğu, böylece Türkiye'nin Alman Batı cephesine esaslı surette yardım gösterdiği belirtilir. İngilizlerce 410 000 ve Fransızlarca 79 000 asker olmak üzere yarım milyon asker Çanakkale'ye karşı kullanıldığı ve bu suretle sekiz ay devam eden savaşlarda düşmanın 252 000 askerden fazla kayıp verdiği yer alır.⁶⁰ Çanakkale deniz ve kara savaşları İtilaf Devletlerini uzun süre uğraştırır, Avrupa'daki güçlerini dağıtır, dikkatleri farklı cephelere yoğunlaştırır. Ama buna karşın İslam askerleri ve topraklarında İngiltere ve Fransa'ya olan güven sarsılmaya başlar, Çarlık Rusya'ya gerekli yardımların ulaşamaması sonucu Bolşevik İhtilali çıkarak Çarlık Rusya savaş dışı kalır.

Çanakkale'de Almanların önemli yardımlarından biri de sağlık hizmetleridir. Elbette Türk hekim, hemşire ve sağlık personelinin hizmetleri çok daha faladır, ama Alman Ordu Tabibi Albay Prof. Dr. Mayer ve ekibinin de özellikle bulaşıcı hastalıklara karşı gösterdiği mücadele ve yararlılıklar

⁵⁷ Gerhard Krause, *Die Schuld am deutschen Schicksal*, K. W. Schütz, Pr. Oldendorf, 1973, s. 22.

⁵⁸ Bursalı Mehmed Nihad, *Harbi Umuride Seddil Bahir, 'Cenub Grubu' Muharebatı*, Matbaa-i Askeniye, 1920, s. 61.

⁵⁹ Von Bethmann Hollweg, *Betrachtungen zum Weltkrieg*, 2, Verlag von Reimer Hobbing, Berlin, 1921, s. 71.

⁶⁰ Balkan ve Türkiye'de Büyük Harp, Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı, Çev. E. Yb. Nihat, S.95, İstanbul, 1934, s. 60-61.

önemlidir.⁶¹ Çanakkale’de savaş alanının genişliği, şartların ağır oluşu, bulaşıcı hastalıkların hızla yayılması 11 700 yatak kapasiteli ve bazı günler yalnız bir tümenin sağlık ünitesine 2000 yaralı geldiğinde bu sağlık ekibinin görevinin önemi daha da iyi anlaşılır.

Mayıs 1915’de, muharebelere dolaylı etkileri olan 74 memur, mühendis, kimyacı; 47 usta ve 659 posta başı Alman silâh-mühimmat heyeti İstanbul’a gelir. Bu kişiler İstanbul’daki silâh ve mühimmat fabrikalarında çalışanlar ve Çanakkale Muharebelerinde büyük sıkıntısı çekilen mermi üretimine katkıda bulunurlar.⁶² Alman Kızılhaç’ı tarafından İstanbul’daki Türk hastanelerine gönderilen sağlık heyetleri de Çanakkale’de yaralanıp İstanbul’a gönderilenlerin tedavilerine yardımcı olurlar.⁶³ I. Dünya Savaşı’nda Almanya sadece askeri alanda olmayıp idare, teknik ve sağlık alanında da Osmanlı Devleti’ne personel yardımında bulunurlar.

Alman askeri Heyetinden Mühlmann Osmanlı Devleti’ne yapılan Alman yardımlarına değinir. O, 1912 yılında Osmanlı Devleti’nin komşu düşmanlarının ilk darbesi ile çöküyor gibi görünürken, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda zayıflığını anlatır. Almanya’nın 15 bin subay ve eri Türkiye emrine verdiğini, ayrıca Türk Donanmasına iki savaş gemisi ilave ettiğini ve Alman askeri yardımları nedeniyle Dünya Savaşı’nda tarihinin en parlak ve en şerefli menkıbeleri arasına sokulmaya değer kahramanlıklar gösterdiğini belirtir.⁶⁴ Alman Mühlmann ayrıca I. Dünya Savaşı’ndaki Osmanlı Devleti’nin kazanmış olduğu büyük başarıları Alman yardımlarına bağlamasının yalnız başına doğru olmadığını söyler. Ona göre bu savaşta Osmanlı Devleti’nin önemli komutanları, bu komutanların savaş yetenekleri, Türk askerlerinin ve Türk halkının büyük fedakârlıkları ve ödedikleri bedeller unutulmamalıdır.

Mühlman Çanakkale cephesi savaşları ile ilgili anılarında tarihte herhangi bir milletin yenileşme ve ilerleme yolundaki çalışmasının böyle ani bir sınavla karşılaşmasının ender olduğunu belirtir. Çanakkale cephesi muharebesinin Türk tarihinin en şerefli yapıklarından birini oluşturduysa, bunun aynı zamanda ortak Türk ve Alman mesaisinin de başarılarını ispat etmektedir. Cephede Almanların sayısının az, fakat etkisi önemlidir. Türklerin kayıpları İngilizlerinkini korkunç bir derecede aşar, bunun nedeni komuta hatasından veya İngiliz askerlerinin daha iyi eğitim görmüş olmasın-

⁶¹ Balkan ve Türkiye’de Büyük Harp, agy.s. 57; Hermann Von Kuhl, Harb-i Umuminin İhzar ve İdaresinde Alman Erkan-ı Harbiyesi, Çeviren: Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1924, s. 171.

⁶² Franz Karl Sandres, *Die Türkei, Bilder und Skizzen von Land und Volk*, Bedesche Verlagsbuchhandlung, München, 1917, s.121, 213.

⁶³ Ernst Jaeckh, *Der Aufsteigende Halbmond, Auf dem Weg zum deutsch-türkischen Bündnis*, Geschaefte Auflage, Deutsche Verlags Unstallt, Stuttgart, 1916, s. 48-60.

⁶⁴ Cari Mühlmann, *Çanakkale Muharebeleri-1915*, Çev. Mehmet Cemal, Kastamonu, 1933, s. 5-6.

dan olmayıp, belki düşmanın vasıta itibarıyla son derece üstün olmasından kaynaklanmaktadır. Türk ordusu düşmanın ağır savaş silah üstünlüğünü kıymetli insan malzemesi ve daha fazla kanla dengelemeye mecbur kalır. General Sanders her şeyin mahvolduğu zannedilen tehlikeli alanlarda ve ekseriya gözü önünde cereyan ederek sınırları gevşeten muharebe izlenimleri karşısında da sükûnet ve metanetini korur. Zayıflığın korkunç miktarı ve çeşitli kademelerden, aşırı zayıflık veren askerin biraz geri alınması konusundaki tekliflerin o'nu yanıltmaz. Bir karış yeri kendiliğinden vermemek esasında direnildiği, İstanbul ve Çanakkale'yi kurtaran her şeyden evvel bu çelik iradenin olduğu belirtilir.⁶⁵

Enver Paşa Çanakkale Cephesi'nin Almanya için önemi hakkında ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau ile yaptığı bir görüşmede niye kendilerini Almanlara karşı borçlu hissedeceklerini söyler. Kendilerinin onlar için yaptıklarına karşı, onların kendilerine ne yaptıklarını, kendilerine birkaç ödünç para verdikleri ve birkaç subay gönderdiklerini, ama kendilerinin de ne yaptıklarının görüldüğünü ifade eder. İngiliz donanmasını yendiklerini, bunu ne Almanya ne de başka bir milletin yapamadığına değinir. Orduları Kafkas cephesine yığdıklarını ve Batı cephesinde kullanılabilecek büyük Rus birliklerini meşgul ettiklerini, aynı şekilde büyük ordularını Mısır ve Mezopotamya'da tutmaya, İngiltere'yi zorladıklarını ve böylece Fransa'daki müttefik ordularını zayıflattıklarını ve kendilerinin olmaması durumunda Almanların askeri başarılarını asla kazanamayacaklarını ve bu nedenle de Almanların tamamen kendilerine şükran borçlu olduklarını söyler.⁶⁶ Burada Enver Paşa açıkça ifade ettiği üzere bu savaşta Osmanlı'nın Almanya'ya olan ihtiyacı, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne olan ihtiyacından daha azdır ve Osmanlı Devleti Almanya'ya karşı borçlu değildir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Abdülhamid Dönemi'nde başlayan Alman yaklaşması, Alman sermayesinin, Alman subay, silah ve mühimmatının giderek artan bir hızda ülkeye gelmesine neden olur. II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki Hükümetleri dönemlerinde de Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki siyasi, ticari, ekonomik ve askeri alanlardaki yakınlaşma ve işbirliği giderek artar. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya ile askeri alanda işbirliğine giderek ordusunun ıslahı için bir heyetin

⁶⁵ Hans Thimme, *Weltkrieg ohne Waffen, Die Propaganda der Westmächte gegen Deutschland, ihre Wirkung und ihre Abwehr*, Stuttgart und Berlin, 1932, s.183.

⁶⁶ Wolfgang G. Schwanitz, *Paşa, Politikaclar ve Paradigmalar: Ortadoğu'da Alman Politikası 1871-1945*, Berlin, 1995, s.78-81.

gönderilmesini sağlar. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girince bu subayların hem Osmanlı Genel Kurmayı hem de cephelelerde etkin görevlerde yer aldıkları görülür. Osmanlı Ordusu içerisinde yer alan Alman subayları disiplinleri yanında orduya ve subaylara hâkim olma yoluna da giderler.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Alman müttefikliği yapılırken bu savaşta her iki devletin de kendi gelecekleri için ayrı beklentileri vardır. Başlangıçta savaşın ana merkezi Avrupa'dadır. Ama Anadolu'da açılacak cephele İtilaf Devletlerini oyalayarak Almanya'yı rahatlatacaktır. Bütün planlar Hindenburg ve Ludendorf tarafından bunun üzerine yapılır ve bu plan uygulamaya geçirilir. İlk olarak Osmanlı Ordusu Rus ordusunu Kafkaslarda meşgul eder, daha sonra İngiltere ve Fransa büyük miktarda bir kuvveti Çanakkale'ye gönderir ve burada yaklaşık 250 bine yakın asker savaş dışı kalır. Irak, Suriye, Yemen ve Filistin cephelelerinde İngiliz askerleri meşgul edilir. Çanakkale'de alınan zaferle Bulgaristan Almanya yanında savaşa dâhil olur, Rusya'da Bolşevik İhtilali ile Çarlık Rusya çöker ve Rusya savaştan çekilir. Galiçya, Makedonya ve Serez'de Osmanlı birlikleri Almanya'nun isteği ile savaşır. Böylece Osmanlı Alman müttefikliğine bakıldığında bu müttefik Almanya'nın daha çok faydasına olur.

Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Schellendorf ve Enver Paşa da Almanya'nın bu planlarını bilmektedir. Alman subayları ve erleri daha çok Çanakkale Cephesi'nde yer alırlar. Almanlar Çanakkale, Kafkaslar, Irak, Kanal, Suriye ve Filistin cephelelerinde görev almalarına karşın bu cephelelerde çok yararlı ve başarılı olamazlar. Almanlar cephelelerde daha çok plan, strateji, sevk ve savaş yönleendirme şeklinde Türk subayları ile beraber hareket ederler.

Savaş öncesi yığınak yapılması, ordu kuvvetlerinin konuşlandırılması, savaş sırasında taktik, öngörü ve savaş yönleendirme gibi önemli konularda, Almanya'dan gönderilen maddi yardım, silah ve mühimmat yardımı ile Alman müttefikliği Osmanlı Devleti'ne savaşa girdikten sonra faydalı olur. Ancak cephelelerde kazanılan ve kaybedilen tüm savaşlarda Türk subaylarının yanında Alman subaylarının da payı vardır. Osmanlı Alman müttefikliğinde Türk subayları canı, cesareti, sorumluluk yüklenmeleri ve fedakârlıkları, Türk askerleri canları ile faydalı olurken Almanlar daha çok subay ve malzeme yönünden faydalı olurlar. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti ve ittifak Devletler savaşı kaybederler. Türk Milleti bu savaşın bütün bedelini çok ağır şekilde öder. I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti tarafından kaybedilmesi ile savaşın bitirilmesini ağlayan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır.

KAYNAKÇA

- AHMET CEMAL PAŞA, **Bir Türk Devlet Adamının Anıları**, Münih,1922.
- ATAKAN,Rauf, “*Birinci Dünya Savaşı’nda Türk Savaşı Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyet ve Lojistik*”, **Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- ATASE Arşivi**, No: 1/65, Kls. 1964, Dos. 305, F. 1-19.
- ATASE Arşivi**, No: 1/1, Kls. 171, Dos. 742, F. 17-1.
- AYDEMİR,Şevket Süreyya, Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Pasa, c.3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- BALKAN VE TÜRKİYE’DE BÜYÜK HARP, Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı, Çev. E. Yb. Nihat, S.95, İstanbul, 1934.
- BAYUR,Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. II, Ks. 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1991.
- BEYDİLLİ, Kemal, “II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında”, İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, F. 31, İstanbul 1979.
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBİ ÇANAKKALE CEPHESİ HAREKÂTI, Kitap 3, Gnkur.ATASE Baş.Yayını, Ankara,1980.
- BOA, Y.PRK.ASK., 12/51.
- BOA, Y. PRK, ASK., 256/83.
- ÇANAKKALE CEPHESİ, 2 nci Kitap Amfibi Harekât, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara-1978.
- ÇANAKKALE MUHAREBELERİ 75 NCİ YIL ARMAĞANI, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara,1990.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, Türkiye Yayınevi,1971,İstanbul.
- DEMİRHAN, Pertev, Generalfeldmarschall Colmar Freiherr von der Goltz, Das Lebensbild eines grossen Soldaten, Göttingen 1960.
- DIWALD, Hellmut,**Geschichte der Deutschen**,Ullstein, Frankfurt/ M. 1979.
- EPKENHAN,S Tim, Geld darf keine Rolle spielen, II. Teil, das Dokument,In: Archivum Ottomanicum, Wiesbaden 2001.
- FISCHER, Fritz, **Deutsche Herr in erten Wletkrieg**, New York,1961.
-, **Germany’s Aims in the First World War**, New York, Norton, 1967.
- FRANZ, Köhler, **Der neue Dreibund, Ein deutsches Arbeitsprogramm für das gesamte deutsche Volk und seine Freunde**, München, 1915.
- GAEVERNITZ, Gerhardt von Schulze-, **Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts**, Verlag von Dumcker und Humblot, Leipzig 1906.
- GOLDA,Michael, “*The Dardanelles Campaign: A Historical Analogy for Littoral Mine Warfare*,” **Naval War College Review**, Vol. 51, No. 3,Summer 1998.
- GÖRGÜLÜ,İsmet, Çanakkale Zaferinin Komuta Kadrosu, Harp Ak. Yayını, İstanbul,1990.
- HACKERT, Wolfgang,“*Geschichtsfälschungen zum Kriegsausbruch 1914*” in: **Deutschland in Geschichte Gegenwart**, Nr. 4, 1992.
- HAYAT MÜCADELELERİ, Selahattin Adil Paşanın Hatıraları, Hayat Matbaası,İstanbul,1982.

- HOBSBAWM, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl** , 1914-1991 Aşınıklar Çağı, Everest Yayınları, İstanbul,2003.
- HOETZSCH,Otto, Rußland in Asien, Geschichte einer Expansion, Stuttgart, 1966.
- HOLBÖRN, Hajo, Deutschland und die Türkei 1878-1890, Berlin, 1926.
- HOLLWEG,Von Bethmann, **Betrachtungen zum Weltkriege**, 2, Verlag von Reimer Hobbing, Berlin,1921.
- İNÖNÜ,İsmet, **Hatıralar**, 1. Kitap, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara,1985.
- İZZET,Ahmet,**Feryadım**, c.1, Nehir Yayınları, İstanbul,1992.
- JAECKH,Ernst, Der Aufsteigende Halbmond, Auf dem Weg zum deutsch-türkischen Bündnis, Geschaefte Auflage, Deutsche Verlags Unstallt, Stuttgart,1916.
- JANZ, Oliver, **Der Grosse Krieg**, Campuz Verlag, Frankfurt,2013.
- KANNENGIESER,,Hans **Gallipoli**, Badeutung und Verlauf der Kampfe 1915, Berlin, Schlieffen Verlag, 1927.
- KARAL,Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi** ,C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1962.
- KARATUMU,Selahattin, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c.III, Kb.6, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1971.
- KERN,Erich, **Verheimlichte Dokumente**, Bd. 1, FZ, München, 1999.
- KOSSLER, Armin, Aktionsfeld Osmanisches Reich, Die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871-1908, New York 1981.
-, "*Die Besuche Kaiser Wilhelms II. in Konstantinopel (1889,1898,1917)*", **Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland Istanbul : Das Kaiserliche Palais in Istanbul und die deutsch-türkischen Beziehungen**, Istanbul, 1989.
- KRAUSE,Gerhard, **Die Schuld am deutschen Schicksal**, K. W. Schütz, Pr. Oldendorf, 1973.
- KURAT, Akdes Nimet, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, TKAE Yayınları, Ankara, 1966.
- LUDENDORFF, Erich, **Meine Kriegserinnerungen 1914-1918**, E.S.Mittler, Berlin, 1919.
- LOREY,Hermann, **Türk Sularında Deniz Hareketler**, C. II, Deniz Basımevi, Ankara,1946.
- MOOREHEAD,Alan, **Gelibolu**, Çev.Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul,1956.
- MORGENTHAU, Henry,**Ambassador Morgenthau's Story**,The Country Life Press,Garden City,New York,1918.
- MUHLMANN ,Cari, Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkriege, Leipzig,Koehler Verlag, 1940.
-, **Çanakkale Muharebesi-1915**, Çev. Mehmet Cemal Kastamonu-1933.
- MULLER, Karl Hermann, Die Wirtschaftliche Bedeutung der Bagdatbahn, Land und Leute der Asiatischen Türkei, Bonjen Maalash Verlag, Hamburg,1917.
- NİHAD, Bursalı Mehmed, **Büyük Harpte Çanakkale Seferi**, Çev. Elif Berfin, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, İstanbul,2012.
-, **Harbi Umumide Seddil Bahir, 'Cenub Grubu' Muharebatı**,Matbaa-i Askeriye, 1920.
- ORTAYLI, İlber, İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, Ankara Üni., Yayınevi,Ankara,1981.
- RATHMAN, Lothar, **Berlin-Bağdat**, Die emperialistische Nahostpolitik des kaiserlichen Deutschlands, Berlin 1962 (Çev. Ragıp Zarakolu), Berlin-Bağdat, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, İstanbul 1982).
- REICHSFINANZMINISTER M.ERZBERGER,Deutsche Verlag, Stuttgart,1920.

- RITTER,Hans, **Harbi Umumi Tenkidatı**, Çev.Mehmed Nihad, Erkanı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul,1923.
- RODERİC, Davison, **Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923**, University of Texas Press, U.S.A.,1990.
- SABİS, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım: Birinci Cihan Harbi**, c.1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990.
- SANDRES, Franz Karl, **Die Türkei, Bilder und Skizzen von Land und Volk**, Bedsche Verlagsbuchhandlung, München,1917.
- SELAHATTİN ADİL PAŞA, **Çanakkale Cephesinden Mektuplar, Hatıralar**, Yeditepe Yayınevi,İstanbul 1982.
- SEZER, Baykan, EGRİBEL, Ertan, ÖZCAN, Ufuk, **XX. Yüzyıl Türkiye Sosyolojisi 3**, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- SCHWANITZ, Wolfgang G., **Paşa, Politikacılar ve Paradigmalar: Ortadoğu'da Alman Politikası 1871-1945**, Berlin, 1995.
- SCHWERTFEGER, Bernhard, Die Diplomatischen Akten des Auswaertigen Amtes, weltpolitische Komplikationen 1908-1914, 5. Teil, Berlin 1926, s. 1930.
- STEGEMAN, Herman, **Harbi Umumi Tarihi**,C.I,Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1918.
- TALAT PAŞA'NIN ANILARI,İş Bankası Yayınları, Temmuz 2006.
- THIMME,Hans, **Weltkrieg ohne Waffen, Die Propaganda der Westmächte gegen Deutschland, ihre Wirkung und ihre Abwehr**, Stuttgart und Berlin, 1932.
- TRUMPENER, Ulrich., Germany and the Ottoman Empire 1914-1918 Princeton 1968.
-,“Germany and the End of the Otoman Empire”, **The Great Powers and the End of the Otoman Empire**, (ed.: Marian Kent), George Allen- Unwin Ltd., London, 1984.
- TÜRKMEN, Zekeriya, “XIX. Yüzyıldaki Silahlanma Yarışında Osmanlı Devleti”, Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Haarlem-Ankara 2001.
- VON DER GOLTZ, Colmar Freiherr, “Die neue deutsche Militaermission in der Türkei”, Morgenblatt, Neue Freie Presse, Nr. 17683, 15 November 1913, Berlin 1913.
- Denkwürdigkeiten, Yayın: Friedrich von der Goltz und Wolfgang Foerster, 2. Baskı, Berlin 1932.
- VON FALKENHAYN, Erich,1914-1916 Senelerinde Alman Başkumandanlığı, General Falkenhayn'ın Hatıratı, Çev. Mehmed Bursalı, Erkanı Harbiye Mektebi, Matbaası,İstanbul,1924.
- VON KUHLE, Hermann, Harb-i Umuminin İhzar ve İdaesinde Alman Erkan-ı Harbiyesi, Çeviren: Mehmed Nihad,Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1924.
- VON LİEBİG, Hans F., **Die Politik von Bethmann Hollwegs**, Eine Studie, München, 1919.
- VON SANDERS, Liman, **Türkiye'de Beş Yıl**, Burçak Yayınevi, İstanbul-1968.
- VON KRESSENSTEIN, Kress, **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına**, Çev. M.B. Özalpsan, Askeri Matbaa, İstanbul,1943.
- WALLCH, Jehuda L., Anatomie einer Militârhilfe, Der preussisch-deutschen Militârmisionen in der Türkei 1835-1919, Düsseldorf 1976 (Çev. Em. Tuğ. General Fahri Çeliker, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Heyetleri 1835-1919, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bşk. Yayınları, Ankara 1985)
- http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm

